

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ה

תשע"ג

חספ"ד 445

ובא לציון גואל

ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו

במקומות רבים בתורה מוזכרת בחירת עם ישראל כעם סגולה, החל מהדיבור הראשון לאברהם, "ואעשך לגוי גדול [...] ונברכו בך כל משפחות האדמה", וכלה במשה שאמר סמוך לפטירתו "וזה האמירך היום להיות לו לעם סגולה ולתתך עליון על כל הגוים וכו'". אלא שבשום מקום לא ניתן לכך נימוק. השאלה מתעצמת למקרא דברי הנביא יחזקאל, "והעולה על רוחכם היו לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן, חי אני נאום ה' אלוקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוד עליכם" (כ, לב). איך אפשר לכפות ברית על אחר? ואמרו חז"ל: "בנים אתם לה' אלוקים, בין כך ובין כך קרויין בנים, אפי' כי פלחי לעיני". ופי' המהר"ל: "וכל זה מפני כי אין שייך ביטול לענין זה אשר נקראו ישראל בנים". (נצי"י פ"א).

לכאורה, יתרונם של ישראל נובע מן העובדה שהם היו היחידים שניאותו לקבל את התורה, בניגוד לשאר האומות שסירבו, כפי התיאור שמסרו לנו חז"ל על הפסוק "ה' מסיני בא וזרח משעיר וכו'", שבני עשו שאלו מאי כתיב בה, ואמר להם הקב"ה "לא תרצח". אמרו לו, כל עצמו של אביהם רוצח הוא, שנאמר "על חרבך תחיה". ולבני עמון ומואב ענה "לא תנאף", ואף הם סירבו בטענה שהם נולדו מניאוף. וכשאמר לבני ישמעאל שנאמר בתורה "לא תגנב", אמרו לו "כל עצמו של אביהם ליסטים היה שנאמר 'והוא יהיה פרא אדם'". לבסוף באו לישראל ואמרו לו "נעשה ונשמע".

על תיאור זה יש כמה תמיהות:

א. מדוע ענה הקב"ה לכל אומה תשובה שהיה ידוע מראש שאי אפשר להם לקבל?

ב. מהתיאור הזה נשמע כאילו ישראל קיבלו מיד וברצון, והרי דרשו חז"ל ש"כפה עליהם ההר כגיגית". אם כך יש לאומות העולם טענה, שגם אותם ניתן היה לכופ?

ג. הסיפור כשלעצמו יש בו מן הזרות – שהקב"ה יחפש קונים לתורתו?!

אלא שזוהי דרכם של חז"ל להעביר מסרים בדרך סיפורי דברים. בתיאור זה רצו חז"ל להודיע שאין הגוים מתאימים לתורה, ורק ישראל ראויים לה. ושוב חוזרת השאלה, מניין לישראל יתרון זה?

על פי דברי המהר"ל בנצי"י פ"א נראה להסביר את הדברים כשנקדים ג' הקדמות:

א. "תורה קדמה לעולם". מאמר זה קובע שכשהקב"ה ביקש לברוא עולם, הקדים לו תורה, כמאמר חז"ל "יום הששי – מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית: אם ישראל מקבלים את התורה אתם מתקיימים, ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו" (שבת פח). וזאת, משום שא"א להסתמך על המוסר האנושי. "המוסר של חול איננו עמוק [...] אין להדרכה זו תפיסה עומדת בפני ההסתערו של תאוות שונות, וק"ו שאין ביד מוסר רפוי כזה להדריך את הכללות [...] לא יש עצה אחרת כי אם שיהיה מודרך עפ"י המוסר האלוקי" (וראו גם מלבי"ם בראשית כ, יא).

ב. התנאי השני, שיהיה עם שיקבל על עצמו עול תורה. יחידים מוסריים יש בכל עם, אך השפעתה של תורה היא דווקא כשתמומש על ידי עם, "למען דעת שלא רק

יחידים, חכמים, מצוינים ונוזרים ואנשי קדש חיים באור האידאה האלוקית, כי אם עם שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והישוב המדיני" (אורות עמ' קד).

ג. התנאי השלישי הוא שאותו עם שיקבל עליו עול תורה יהיה מתאים בתכונות אופיו ובמידותיו לתורה. א"א לממש תורה בחיים לאומיים מעשיים אם היא תבוא בכפייה מבחוץ, שהרי הצפייה היא שהעם ידבק בה' באדיקות ויממש אותה במסירות נפש לאורך דורות, כדי שהשפעה על האומות תהיה ניכרת, וזה יתאפשר רק כשהעם והתורה יהיו תואמים זה לזה. הנמצא עם כזה אשר רוח אלוקים בו?

אכן, מצד טבעו של עולם אין בנמצא עם כזה, ועל כן היה צורך לברוא מראש עם שיתאים באופיו ובתכונות נפשו לתוכן ולרוח התורה, כדי שבבוא העת יהיה ראוי לקבל תורה. וכשם שתורה קדמה לעולם, כך ישראל עלו במחשבה תחילה. וכשם שאי אפשר לעולם ללא תורה כך אי אפשר בלא ישראל, וכדברי הרמב"ן, שאם ישראל לא יהיו "כל כוונת הבריה בטלה".

מכאן שהמונח "בחירת ישראל" אין משמעותו בחירת עם מבין שבעים האומות, אלא "יצירת ישראל", שנוצר מראש בתכונה המתאימה לתורה. "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו". לא קבלת התורה הביאה לבחירתם, אדרבא, לכשנוצרו במתכונת התורה, קיבלו אותה. "אשר בחר בנו מכל העמים", ומתוך כך, "ונתן לנו את תורתו".

משום כך אין הברית תלויה במעשיהם כלל, וגם בשעה שהם חוטאים אינם נידחים, ואי אפשר להם להימלט משליחותם. "והעולה על רוחכם היו לא תהיה". עד שבסופו של התהליך יאמרו כולם "לכו ונעלה אל ה' ויורנו מדרכיו [...] כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". לא בכוח ובמלחמה תהיה ההשפעה, אלא מתוך הדוגמה האישית,

"כי לא נצטוונו לשאת חרב ומלחמה ולקרוא בשם ה', לעמים לא ידעוהו, כי אם כאשר יגדל שם ישראל, ועמים רבים יראו את ההוד והתנפאת והקדושה [...] הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה [...] ירוצו לבקש את ה' אלוקי ישראל" (עו"ר ח"א עמ' רלג).

הנביא ישעיהו (פרק נט) מתאר במילים חריפות את חטאיהם של ישראל, אך מסיים, "ובא לציון גואל [...] ואני זאת בריתי אותם [...] לא ימוש מפדך ומפי זרעך וגו'". התורה והגאולה מובטחים בישראל לצורך קידום האנושות, למרות החטאים. אי אפשר להם לישראל להימלט משליחותם. פשר הדבר נאמר בהמשך התפילה, "ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת". לא קבלת התורה הביאה לבחירתנו. אדרבה, מתוך שבראנו לכבודו, כשהבדילנו מן האומות ויצר אותנו באופן שונה, משום כך נתן לנו תורת אמת, ולכן מובטחים אנחנו שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו עד עולם.

"לרדת מעל במת ההיסטוריה אפשר רק לעם אשר גמר את אשר החל [...] להתחיל ולא לגמור, זהו דבר שאינו נוהג במציאות כלל" (אורות, עמ' קלו).

הרב מרדכי גרינברג
ראש ישיבת כרם ביבנה

המשפחה ועבודת האדמה, כולם קודש! החתם סופר כתב (תורת משה, פרשת שופטים) שכל העבודות בארץ ישראל אף סנדלרות ונגרות הם חלק ממצוות יישוב ארץ ישראל.

הרב קוק מסביר שלמרות שעבודת האדמה נאסרה בשבת כחלק מל"ט מלאכות האסורות בשבת, עדיין יש בה קדושה עמוקה. התורה מבליטה קדושה זו במצוות הביכורים. הקציר הראשון של התבואה הופך להיות עבודת ה' של הציבור. הקציר הראשון הופך להיות חלק מעבודת בית המקדש, והיא דוחה את השבת (יחד עם שאר עבודות המקדש).

מצד אחד שומרים ישראל את השבת בדקדוק רב, ומצד שני כמו שכל עבודות המקדש דוחות את השבת, כך גם קצירת העומר – העבודה החקלאית שמתעלה להיות חלק מעבודת המקדש העליונה דוחה את השבת.

ניצחו חכמים את הצדוקים וניצחו קדושתם הכוללת כל של ישראל, את החולשה הצדוקית.

בני הארץ, היסוד הראשי, החקלאות, הלא היא אצל כל העמים רק גורם כלכלי חיוני פשוט, אבל העם אשר הנושא שלו כולו הוא קדש קדשים, וארצו, ושפתו, וכל ערכיו כלם קודש הם [...] הרי גם חקלאותו כולה היא ספוגת קודש, והקודש הזה שביסוד החקלאי מובלט הוא על ידי זה שחגיגת ראשית הקציר, העומר, עולה הוא למדרגת עבודת הקודש היותר עליונה, והקרבת המקדש עמו הוא קרבן צבור, שדוחה את השבת.

הרמז הגדול שיש כאן, כי החקלאות הארץ ישראלית בישראל, יסוד ישובו ובנין נחלתו, נמשכת היא ממקור הקודש באומה קדושה זו, ואם כי כל העבודה החקלאית בגילוייה והתמשכותה המעשית, הרי היא מכלל מלאכת החול ואסורה בשבת, אבל הקרבן של חגיגת ראשית הקציר מהחל חרמש בקמה מוכרח להיות עולה למדרגת הקודש של הצבור הקבועה הדוחה את השבת (מאמרי ראיה, עמ' 179).

(המאמר לקוח מדברי הרב אליהו מאלו)

אביגיל מייזל

סטודנטית במסלול למחול ותנועה

"כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְקִצְרְתֶּם אֶת קִצְרֶיהָ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קִצְרְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: וְסִפְרְתֶם לָכֶם מִמִּחֶרֶת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הִבֵּיאתֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבֹתוֹת תִּמְמִימֹת תִּהְיֶינָה" (ויקרא כג, י, טו).

חז"ל פירשו שהשבת הנזכרת בפסוק "ממחרת השבת" היא יום טוב ראשון של פסח. לכן יכול להיות שפסח יחול ביום שישי. (הכלל שאומר כי פסח לא יחול ביום שישי נוהג רק בימינו כשלוח השנה מסודר מראש. כאשר קידשו את החודש על פי ראייה הדבר היה אפשרי).

אם פסח חל ביום שישי, יום ראשון של חול המועד שבו קוצרים את העומר יחול בשבת, דבר שגרם לכך שישראל חיללו את השבת כדי לקצור את העומר בזמנו.

הצדוקים, לעומת זאת, פירשו כי שבת המוזכרת בפסוק: "ממחרת השבת", היא שבת רגילה. אם קצירת העומר תהיה תמיד ממחרת של שבת רגילה, כלומר ביום ראשון, לעולם לא יחללו שבת על קצירת העומר. לדעת הצדוקים, לעולם לא יקצרו את העומר בשבת.

נמצא שחכמים והצדוקים חלקו בשאלה אם קצירת העומר דוחה שבת. לדעת הצדוקים לעולם אין מחללים את השבת לקצירת העומר. לדעת חכמים קוצרים לפעמים בשבת.

במבט שטחי נראה שהצדוקים דאגו לכבוד השבת יותר מחכמים. אך זהו דבר שאינו מתקבל על הדעת.

הרב קוק מסביר כי הייתה כאן מחלוקת רוחנית עמוקה שהביאה למחלוקת ההלכתית. הצדוקים והחכמים חלקו בשאלה מהו יחס התורה לעבודת החקלאות.

בכל העמים החקלאות היא ענין כלכלי בלבד. האדם עובד בשדה למחייתו כדי לקיים את משפחתו. את הקדושה ואת שאיפת הקרבה לאלוהים מוצא האדם בבית התפילה שהוא מקים לאלוהיו. זו הייתה תפיסתם העקרונית של הצדוקים. הם הפרידו לחלוטין בין הקודש של השבת ובין עבודות החול. לעומתם, החכמים סברו שעם ישראל שונה מכל העמים לא רק בתורתו אלא גם בעבודתו. התורה מנסה ליצור לעם ישראל הוויית חיים שכולה קודש מכף רגל ועד ראש. לא רק התורה והתפילה הם קודש אלא גם האכילה והשתיה, חיי

הציונות הדתית בעקבי רבנו הרצי"ה זצ"ל

מדבריו לעניין יציאת מצרים

ביציאת מצרים, בדבר שמתגלה בו לידת עם ד', יש בזה מין שייכות לעניין של פגישת יד ד' ברשות האדם, שלילת הבחירה החופשית, שלא כסדר הרגיל, כניסה לתוך הבחירה זה מזעזע מאד [...] בתורה, המילים היחידות שבהן החוקתיות האלוקית נכנסת בעניין פרטי הן כאן [...] "וּחֻזְקָתִי" "וְהַכְבַּדְתִּי", זה המובן של התערבות העניין האלוקי.

מלבד עצם סיפור המעשה, יש בזה הצהרה, לדעת שכך נוהג הקדוש ברוך הוא. זו הדגשה מיוחדת, כדי לבטא משהו, לבטא כיצד נולד עם ישראל. "הכבדתי..." למען, "וזה למען" "תספר באזני בנך ובן בנך". וזו התכלית של התערבות שלא כסדר הרגיל. לזה יש תכלית בעולם, יש טעם לספר את סדר הדורות ואת מציאות האומה לדורות, כי אנו עם ויש ערך לספר את ההנהגה שלנו וההיסטוריה.

עניין הלידה של עם ד' מופיע בשתי הפרשיות בא-בשלח. בפרשת בא יש את סדר החודשים, בכורות וחגים, אלה הם סדרים פנימיים בחיי עם ישראל. אך לפני זה יש סידור כלפי חוץ, קביעת מקומו של עם ישראל בעולם, ולפני הכל באה היציאה מהאנושיות הכללית, "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי". [...]

כל עניין הבחירה החופשית משולב ומתברר במדרגות השונות, מדרגה של יחיד ומדרגה של ציבור. הבחירה החופשית נתונה רק ברשות היחיד. לכלל ישראל אין בחירה. כך נקבע שבמתן תורה תהיה כפיית הר כגיגית, עם ישראל חייב לקבל את התורה, זו חוקתיות של "עם זו יצרתי לי", וכך נקבע מלמעלה, במה שנוצר ע"י מעשי הקדוש ברוך הוא אין בחירה. קדושת ישראל היא למעלה הבחירה האנושית, ועל כרחנו נוצרנו, בגזרה אלוקית, על פי חוקי התורה.

מתוך: הרב הושע רבינוביץ, מאורות הרצי"ה – שיחות הרב צבי יהודה על פרשיות השבוע והמועדים, מכללת אורות ישראל תשע"א, עמ' קעב-קעג.